

Marzena Szuba

Definicja dziecka na gruncie art. 3045 kodeksu pracy – na tle porównawczym

Roczniki Administracji i Prawa 18/1, 379-390

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Oryginalny artykuł naukowy
Original article

Data wpływu/Received: **8.02.2018**

Data recenzji/Accepted: **24.04.2018**

Data publikacji/Published: **30.06.2018**

Źródła finansowania publikacji: **środki własne Autora**

DOI: 10.5604/01.3001.0012.6010

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) Data Collection (zbieranie danych)

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) Data Interpretation (interpretacja danych)

(E) Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)

(F) **Literature Search (badania literaturowe)**

Marzena Szuba*

DEFINICJA DZIECKA NA GRUNCIE ART. 304⁵ KODEKSU PRACY – NA TLE PORÓWNAWCZYM

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest dookreślenie definicji dziecka na gruncie przepisów prawa pracy na tle innych definicji występujących w porządku prawnym. By to uczynić, *a limine* odrzucić należy pogląd o istnieniu jednej uniwersalnej, ogólnosystemowej definicji dziecka¹, istnieją bowiem jedynie definicje partykularne, a głównym problemem będzie określenie, czy na siebie oddziałują i powinny być uwzględniane poza działem regulacji, na potrzeby którego zostały stworzone. Na to, kim jest dziecko, patrzeć można różnorako ze względu na płaszczyzny, które akcentują inne aspekty charakterystyczne dla konkretnej

* Katedra Prawa Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ I.A. Wieleba, *Zatrudnienie dzieci w celu zarobkowym według polskiego prawa pracy*, Lublin 2014, s. 21.

dyscypliny naukowej. Kim innym będzie dziecko w powszechnym znaczeniu tego słowa, jeszcze inaczej będzie to pojęcie rozumiane na płaszczyźnie moralnej czy biologicznej. Przede wszystkim na gruncie tych ostatnich pojawia się problem dotyczący początku istnienia życia ludzkiego, a tym samym początku dzieciństwa² – analiza ta zostanie jednak pominięta jako bezprzedmiotowa dla rozważań niniejszego artykułu. Odmienności dotyczące prób zdefiniowania wyżej wspomnianego pojęcia dotyczyć będą również płaszczyzny prawnej, gdzie tworzone są definicje legalne określające granice dzieciństwa poprzez płaszczyznę temporalną – odnoszone przede wszystkim na użytek niniejszego artykułu do górnej granicy wiekowej, po osiągnięciu której jednostka uznawana jest za osobę dorosłą.

POWSZECHNA DEFINICJA POJĘCIA DZIECKO

In principio przedstawić należy powszechne znaczenie słowa dziecko. Definicje języka polskiego określają je jako osobę od chwili urodzenia do czasu osiągnięcia przez nie wieku młodzieńczego, bądź do zakończenia tak zwanego procesu dorastania³. Kładą ewentualnie akcent na więzi rodzinne, podkreślając, iż jest to córka lub syn, a więc zstępny bez względu na osiągnięty przez nich wiek⁴. Za dzieciństwo zaś uznaje się okres, w którym osoba nie jest dojrzała w aspekcie psychofizycznym⁵. Definicje te zawierają duży stopień ogólności, nie określając momentu osiągnięcia wieku młodzieńczego czy też zakończenia procesu dorastania. Druga z nich, odnosząc się do pojęcia więzi rodzinnych, nawiązuje do innego znaczenia podanego terminu, niezwiązanego z niniejszymi rozważaniami. Definicje te jako definicje sprawozdawcze podkreślają zwyczajowe, powszechnie przyjęte rozumienie słowa dziecko. Pełnią więc odmienną od definicji legalnych, będących definicjami regulującymi, funkcję. Te ostatnie, jak zostanie to później omówione, konkretyzują definicję dziecka na potrzeby danej regulacji. Podkreślić należy, iż nie każde dziecko w potocznym rozumieniu tego słowa będzie spełniało wymogi definicji legalnych, a domniemanie potocznego znaczenia słowa „dziecko” zostanie wyłączone poprzez utworzenie w porządku prawnym definicji legalnej.

DEFINICJE LEGALNE POJĘCIA DZIECKO

PODZIAŁ DEFINICJI LEGALNYCH

Problematykę dotyczącą prawnego pojęcia dziecka w rozumieniu kodeksu pracy rozpocząć należy od przedstawienia i analizy wybranych definicji dziecka występują-

² M. Żelichowski, *Podmiotowość prawna człowieka w okresie życia embrionalno- płodowego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1997, nr 1, s. 107.

³ http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=5040&id_znaczenia=2574901&l=5&ind=0 [dostęp: 1.12.2017]; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dziecko;4008095.html> [dostęp: 12.2017].

⁴ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/dziecko.html> [dostęp: 1.12.2017].

⁵ I.A. Wieleba, *Zatrudnienie dzieci...*, s. 20.

cych w porządku prawnym. Ich ugrupowanie, standaryzacja oraz wykładnia systemowa będą niezbędne do zrozumienia, jak pojęcie dziecka jest ujmowane przez ustawodawcę – na gruncie zwłaszcza granic temporalnych. Definicje legalne precyzujące wskazane pojęcie można stypizować ze względu na różnorodne kryteria, między innymi kryterium aktu prawnego, odwołując się do jego hierarchii lub dziedziny prawa, w której akt został stworzony. Odwołując się zaś do kryteriów językowych, można też wyróżnić definicje posługujące się wprost pojęciem dziecka oraz używające zwrotów bliskoznacznych, można wyróżnić również podział związany z charakterem definicji, a mianowicie podział na definicje normalne i częściowe, a więc takie, które umożliwiają określenie w stosunku do każdego podmiotu, czy jest on dzieckiem w rozumieniu danej definicji oraz takie, które mimo spełnianej funkcji regulacyjnej nie dają jasnej odpowiedzi na to pytanie, cechując się nieostrością. Ze względu na wielość kryteriów definicje zostaną podzielone dla przejrzystości na grupy posługujące się pojęciem dziecka, oraz te używające pojęć bliskoznacznych, przy uwzględnieniu jednak pozostałych warunków, a na zakończenie tego rozdziału zostaną porównane z definicją tworzoną na gruncie kodeksu pracy. Pominięte zostaną kontrowersje związane z określeniem początku dzieciństwa i nieuwzględnione w poniższym podziale definicyjnym.

DEFINICJE LEGALNE NA GRUNCIE MIĘDZYNARODOWYM I EUROPEJSKIM

Jako pierwszą definicję posługującą się pojęciem dziecka na gruncie międzynarodowym – jako najbardziej powszechną – wyróżnić można tę z Konwencji ONZ o prawach dziecka, która mówi o nim jako o „każdej istocie ludzkiej w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem krajowym wcześniej uzyska pełnoletność”⁶. Charakteryzując się elastycznością, konwencja nie narzuca sztywnej definicji dziecka, pozwalając poszczególnym krajom na wprowadzenie wyjątków związanych z wcześniejszym uzyskaniem pełnoletności, jak na przykład związanych z instytucją małżeństwa⁷ – jak w polskim porządku prawnym czy powszechną służbą wojskową. W powiązaniu z prawem krajowym nie pojawiają się wątpliwości co do określenia konkretnej osoby jako dziecka czy też dorosłego – będzie to więc definicja normalna. Sądzę, że z uwagi na funkcję ochronną oraz powszechność regulacji definicja ta ujęła pojęcie dziecka stosunkowo szeroko, jednocześnie dostosowując je jednocześnie do krajowych porządków prawnych.

⁶ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. nr 120, poz. 526). Należy w tym miejscu wspomnieć, dla zobrazowania sporności i niejasności pojęcia dziecka, o kontrowersjach wynikłych podczas ustalania treści art. 1 Konwencji o prawach dziecka, gdzie niektóre państwa złożyły zastrzeżenia dla tak przyjętego znaczenia wskazanego pojęcia – w kontekście górnej granicy lat 18 jako zbyt wysokiej np.: Botswana, Irak czy Syria oraz zbyt niskiej, np. Księstwo Lichtensteinu, które określiło tę granicę jako 20 lat, zaś np. Indonezja jako granicę lat 21 – P. Jaros, *Definicja dziecka*, [w:] S.L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o prawach dziecka*, Warszawa 2015, s. 58.

⁷ Art. 10 ustawy dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9, poz. 59).

Odmienne wyjaśnienie pojęcia dziecka na gruncie europejskim wprowadza związana z dziedziną zatrudnienia dyrektywa UE o numerze 94/33/WE⁸, również posługując się pojęciem dziecka oraz wiążąc je z górną granicą wiekową 15 lat, lub zakończeniem pełnoczasowego nauczania w konkretnym kraju, z którego dziecko pochodzi. Za młodocianego uznając osoby w wieku lat od 15 do 18, które nie podlegają już wskazanemu obowiązkowi. Dyrektywa jako nadrzędne ustala pojęcie osoby młodej, tworząc podział na młodocianych i dzieci – nie traktuje pojęcia dziecka jednolicie, wprowadzając kategorię dzieci powyżej 13. oraz powyżej 14. roku życia, różnicując dla nich warunki zatrudnienia. Dyrektywa ta jako akt bezpośrednio związany z art. 304⁵ kodeksu pracy zostanie szczegółowo omówiona poniżej – na tle regulacji kodeksowej.

DEFINICJE LEGALNE NA GRUNCIE POLSKIEGO PORZĄDKU PRAWNEGO

Na gruncie polskiego porządku prawnego pojęciem dziecka posługuje się między innymi Konstytucja RP⁹. Akt ten nie wprowadza wprost definicji normalnej, a mówi o zakazie stałego zatrudnienia dzieci poniżej 16. roku życia – pojawia się więc w związku z tym pytanie, czy wprowadza zatem takie pojęcie dziecka. Wbrew poglądom przedstawianym optującym za tym stanowiskiem (przynajmniej w kontekście zatrudnienia)¹⁰ sądzę, że nie powinno przyjmować się *a priori* założenia, że konstytucja zawęży w ten sposób definicję dziecka. Argumentując *a rubrica*, należy wziąć pod uwagę pozostałe przepisy konstytucji, wiążące kluczowe prawa i obowiązki z osiągnięciem wieku lat 18, nie 16. Wskazuje na to interpretacja art. 62 konstytucji, który przyznaje czynne prawo wyborcze od ukończenia lat 18, czy również art. 70 wskazującego, że obowiązek nauki dotyczy wszystkich w wieku poniżej lat 18 – trudno bowiem przypuszczać, że racjonalny ustawodawca nakładałby obowiązek nauki na dorosłych obywateli. Wykładnia wskazuje więc, że na gruncie konstytucji za dziecko również należy uznać osobę w wieku do lat 18. Najszerzą zaś w polskim porządku prawnym definicję normalną dziecka wprowadza ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka¹¹, jako od momentu poczęcia również do osiągnięcia lat 18. Wydaje się wprowadzenie tak szerokiej definicji – w tym akcie jako jedynym w polskim porządku prawnym¹² – być wyrazem podkreślenia funkcji ochronnej, a dziecko potraktowane jest nie tylko jako podmiot uprawnień i obowiązków, ale też przedmiot ochrony związanej z działalnością RPD.

⁸ Dyrektywa Rady 22 czerwca 1994 r., w sprawie ochrony osób młodych 94/33/WE (Dz.U. UE L 216 z 20.08.1994, s. 12).

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 48).

¹⁰ I. Ortyłewska, *Dziecko jako pracownik*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2007, nr 11, s. 15; I. Ortyłewska, *Wykonywanie pracy zarobkowej przez dzieci*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2009, nr 4, s. 119; I.A. Wieleba, *Zatrudnienie dzieci...*, s. 92.

¹¹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. nr 6, poz. 69).

¹² B. Olszewski, *Uniwersalna definicja dziecka?*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2011, t. LXXXV, s. 215-216.

W przypadku pojęć bliskoznacznych z pojęciem dziecka warto nawiązać do kodeksu cywilnego¹³, nie posługującego się tym pojęciem, a operującego pojęciami „pełnoletni” i „małoletni”. Ustawodawca i tutaj wiąże granicę 18 lat z osiągnięciem dojrzałości psychofizycznej, a więc końcem dzieciństwa. Granica ta równa się, jak się wydaje, według ustawodawcy z osiągnięciem dorosłości, samodzielności. Potwierdzone zostaje to poprzez wprowadzenie od osiągnięcia tego wieku uprawnień przysługujących osobom samodzielnym – między innymi pełnej zdolności do czynności prawnych, a więc pełnego prawa do samostanowienia. Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹⁴ w tym zakresie stwarza jednak wyłom opierający się na kryterium płci – umożliwiając wcześniejsze uzyskanie pełnoletności kobietom, a więc wejście w dorosłość – poprzez instytucję małżeństwa. Kodeks cywilny, wprowadzając definicję małoletniego, czyli pojęcie bliskoznaczne z pojęciem dziecka, wprowadza podział na małoletnich z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych, jak i pozbawionych tej zdolności, przypisując tej granicy wiekowej pewien stopień dojrzałości małoletniego. Nie pozostawia ona wątpliwości, do której kategorii zaliczyć należy określoną osobę – będąc więc definicją normalną. Identyczne określenie zawiera ustawa o stowarzyszeniach¹⁵ – opiera ona podział na podobnej granicy wiekowej jak kodeks pracy, wprowadzając pojęcie małoletniego i dzieląc je na dwie kategorie wiekowe – małoletniego poniżej 16. oraz małoletniego powyżej 16. roku życia, przypisując wyższej niż kodeks cywilny granicy wiekowej osiągnięcie pewnego stopnia dojrzałości uzasadniającego przyznanie pewnych dodatkowych uprawnień nieprzysługujących osobom młodszym. Z kolei w prawie karnym występuje termin osoby nieletniej pojawiający się zarówno w kodeksie karnym¹⁶, wiążąc to pojęcie z granicą wiekową lat 17, jak i w innych ustawach, na przykład w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁷, dzieląc to pojęcie w zależności od przypadku na nieletnich do lat 18, nieletnich do lat 21 oraz nieletnich w granicach wiekowych od lat 13 do 17.

DEFINICJA NA GRUNCIE ART. 304⁵ KODEKSU PRACY

Występujący w porządku prawnym zaprezentowany szereg różniących się od siebie definicji dziecka, małoletniego czy nieletniego zdecydowanie nie ułatwia rozważań na temat definicji wstępującej na gruncie kodeksu pracy. Ustawodawca stwierdza w art. 304⁵ kodeksu pracy: „Wykonywanie pracy lub innych zajęć zarobkowych przez dziecko do ukończenia przez nie 16. roku życia jest dozwolone wyłącznie na rzecz podmiotu prowadzącego działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową i wymaga uprzedniej zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna tego dziecka, a także zezwolenia

¹³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93).

¹⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9, poz. 59).

¹⁵ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. nr 20, poz. 104).

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553).

¹⁷ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. nr 35, poz. 228).

właściwego inspektora pracy”¹⁸. Wydaje się, że istnieje tutaj pewien związek z określeniem „dziecka aktywnego ekonomicznie”, które, jak wskazuje S.L. Stadniczeńko, funkcjonuje w MOP (w szczególności w raportach dotyczących pracy dzieci), między innymi w związku z dzieckiem poszukującym zatrudnienia lub pracującym w pełnym wymiarze godzin, wykonującym nieodpłatną pracę w gospodarstwie rolnym, a także samozatrudnionym¹⁹. Definicja ta, mimo że odmienna oraz szersza od polskiej, również w unikalny sposób wiąże pojęcie dziecka z aktywnością ekonomiczną, pracą czy zatrudnieniem.

Omawiany przepis jest również bezpośrednio związany ze wskazaną wyżej dyrektywą 94/33/WE, której art. 304⁵ k.p. stanowi implementację, w celu dostosowania prawa polskiego do unijnego²⁰. Na gruncie tak ukształtowanej częściowej, w sposób dorozumiany stworzonej definicji, pojawia się wiele problemów, dotyczących płaszczyzny temporalnej – odnosząc się zarówno do dolnej i górnej granicy wiekowej określającej pojęcie dziecka w kontekście art. 304⁵ k.p. Rozpocząć należy, jak sądzę, od rozważań dotyczących tego, od jakiego wieku dzieci zostają objęte omawianą regulacją – w doktrynie prezentowane jest w odniesieniu do tego zagadnienia kilka poglądów. Od przekonania, iż podmiotami objętymi wskazanym przepisem będą wszystkie osoby od momentu narodzin, poprzez pogląd wprowadzający definicję dziecka jako osoby od ukończenia lat 13, a więc w nawiązaniu do kodeksu cywilnego, posiadającej ograniczoną zdolność do czynności prawnych, po pogląd statuujący, iż nie da się określić wieku dziecka objętego regulacją, zależy on bowiem od osiągnięcia odpowiedniej dojrzałości psychofizycznej pozwalającej na podjęcie zatrudnienia – konieczna jest więc każdorazowa analiza dostosowana do konkretnego przypadku²¹. Sądzę, że słusznie przyznać rację należy pierwszemu z zaprezentowanych poglądów²² – posługując się argumentem *lege non distinguente* – brak wprowadzenia dolnej granicy wiekowej dla dziecka oznacza, że regulacją objęte wszystkie osoby poniżej tego wieku. Co więcej, uznać należy racjonalność ustawodawcy, który nie różnicując zakresu osób objętych przepisem, chciał, jak wskazuje logika, objąć je wszystkie, od momentu narodzin. Stosując z kolei *argumentum ad iudicium*, a więc odnosząc się do zdrowego rozsądku, trudno wyobrazić sobie działalność artystyczną czy kulturalną jako pozbawioną realizmu w zakresie filmu, teatru czy też reklamy, bez udziału dzieci młodszych – sądzę, że bez wskazanej regulacji zatrudnienie takich dzieci i tak występowałoby w praktyce. Wydaje się jednak, że również ostatnie stanowisko znajduje odzwierciedlenie w polskiej regulacji w postaci właśnie przewidzianej opinii poradni pedagogiczno-psychologicznej

¹⁸ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. nr 21, poz. 141).

¹⁹ S.L. Stadniczeńko, *Sytuacja prawno-społeczna dzieci i młodocianych w zakresie zatrudnienia*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2003, t. I, s. 79.

²⁰ R. Borek-Buchajczuk, *Nowe regulacje dotyczące pracy dzieci*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2004, nr 6, s. 14.

²¹ B. Bury, *Prawne aspekty zatrudnienia dzieci w świetle art. 3045 kodeksu pracy*, „Jurysta” 2005, nr 1, s. 16.

²² I.A. Wieleba, *Zatrudnienie dzieci...*, s. 96; A. Reda, *Dopuszczalność pracy dzieci*, [w:] M Kosek, J. Słyk (red.), *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci profesor Wandy Stojanowskiej*, Warszawa 2008, s. 395.

jako uniemożliwiającej zatrudnienie dzieci, których rozwój psychofizyczny by na to nie pozwalał. W odniesieniu więc do dolnej granicy temporalnej dzieckiem będzie osoba co do zasady od momentu narodzin – ale jedynie będąca na odpowiednim poziomie rozwoju psychofizycznego pozwalającego na zatrudnienie.

Kolejne nasuwające się pytanie dotyczące kwestii, czy dzieckiem jest każda osoba poniżej 16. roku życia, wymaga nawiązania do definicji młodocianego oraz określania, czy istnieje związek pojęcia dziecka z obowiązkiem szkolnym lub obowiązkiem nauki. Zgodnie z definicją legalną młodocianego z art. 190 k.p. mianem tym określana jest osoba pomiędzy 16. a 18. rokiem życia. Ustawodawca nie przestrzega ściśle tak wprowadzonej definicji – przede wszystkim ze względu na stanowiące o odmiennych dobowych normach czasu pracy dotyczących młodocianych poniżej lat 16 – art. 200² § 3 oraz art. 202 § 1 kodeksu pracy, a także art. 191 kodeksu pracy, dotyczący zatrudniania osób poniżej 16. roku życia oraz młodocianych, którzy nie ukończyli ośmioletniej szkoły podstawowej – odnoszący się w § 5 do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej²³. Pojawia się więc w związku z tym sprzeczność, a pojęcie dziecka zaczyna krzyżować się z pojęciem młodocianego. W celu zachowania spójności terminologicznej, chociażby na gruncie kodeksu pracy – za pomocą wykładni należy usunąć tak zaistniałą niezgodność oraz uznać, że albo ustawodawca w niektórych przypadkach traktuje dzieci jako młodocianych, albo – wbrew przyjętemu w doktrynie pogładowi statuującemu, że z uwagi na tak wskazaną definicję legalną młodocianego, każda osoba poniżej lat 16 ma status dziecka²⁴ – uznać, że ustawodawca w pewnych wyjątkowych przypadkach godzi się, że osoby poniżej 16. roku życia będą po prostu określane mianem młodocianych. Skutek na gruncie kodeksu jest taki sam – w stosunku do niektórych osób poniżej lat 16 objętych regulacją zatrudnienia na zasadach określonych w dziale IX kodeksu pracy obowiązuje odmienny tryb ochrony procesu zatrudnienia, a więc de facto niektóre osoby mające mniej niż 16 lat nie są objęte, z decyzji ustawodawcy, regulacją z art. 304⁵ kodeksu pracy. Moim zdaniem wykładnia systemowa w odniesieniu do art. 190 kodeksu pracy uzasadnia wykorzystanie w tym kontekście formuły *minus dixit quam voluit* – a przez to objęcie wskazaną definicją także niektórych osób poniżej 16. roku życia. Podkreślić jednak należy, że potęgując zamęt regulacyjny, zmiana wskazanej definicji młodocianego de *lege ferenda*²⁵ doprowadzi do tego, że wprowadzenie tak zastosowanej formuły – wyjątkowe uznawanie niektórych osób poniżej 16. roku życia jako młodocianych – nie będzie już wystarczające, gdyż ustawodawca każdą osobę od ukończenia

²³ Wciąż obowiązuje: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 2002 r. – w sprawie przypadków, w których wyjątkowo dopuszczalne jest zatrudnianie młodocianych, którzy nie ukończyli gimnazjum, osób niemających 16 lat, które ukończyły gimnazjum oraz osób niemających 16 lat, które nie ukończyły gimnazjum (Dz.U. nr 214, poz. 1808).

²⁴ I.A. Wieleba, *Zatrudnienie dzieci...*, s. 104-105. Pogląd, że mimo wyjątków z art. 190 k.p. osoby te nie nabywają statusu młodocianego, prezentuje: A. Reda, *Dopuszczalność pracy dzieci...*, s. 388.

²⁵ Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz zmianie niektórych innych ustaw, (Dz.U. nr 56, poz. 458).

lat 15 będzie uznawał za młodocianego – *a contrario* żadna osoba powyżej 15. roku życia nie powinna być więc określana mianem dziecka. Konieczne w tej sytuacji stanie się dostosowanie definicji dziecka z art. 304⁵ k.p. do nowej definicji młodocianego lub stosowanie dyrektywy *lex posterior derogat legi priori* i generalne ograniczenie definicji dziecka, a tym samym trybu z art. 304⁵ k.p. do osób, które nie ukończyły lat 15. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na zalecenie nr 146 MOP dotyczące najniższego wieku dopuszczenia do zatrudniania²⁶, które postuluje wprowadzenie wyższej granicy ochrony, wprowadzając szczególną ochronę dla wszystkich obszarów zatrudnienia dla osób poniżej 16. roku życia²⁷. Polski ustawodawca idzie w tym zakresie w przeciwną stronę, dążąc do obniżenia wieku przyznającego szczególną ochronę.

Odnosząc się zaś do związania pojęcia dziecka z pojęciem obowiązku szkolnego lub obowiązkiem nauki, należy rozpocząć od wyjaśnienia tych pojęć oraz ich związku z omówioną wyżej dyrektywą 94/33/WE. Ważne w tym aspekcie jest odróżnienie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki w rozumieniu ustawy Prawo oświatowe²⁸. W wyniku przeprowadzonej reformy oświatowej obowiązek szkolny *de lege lata* obejmuje dzieci od początku roku szkolnego, w którym ukończyły 7. rok życia, do czasu ukończenia ośmioletniej szkoły podstawowej, jednakże nie dłużej niż do czasu ukończenia lat 18. Spada więc typowa granica wiekowa zakończenia obowiązku szkolnego w porównaniu do przewidzianej uprzednio, w już nieobowiązującym art. 15 ustawy o systemie oświaty²⁹, który przewidywał obowiązek szkolny do czasu ukończenia przez dziecko gimnazjum. Obowiązek ten będzie kończył się co do zasady w roku, w którym uczeń osiąga lat 15, inaczej niż do tej pory z ukończeniem lat 16. Obowiązek nauki pozostanie niezmienny – jego granicą wciąż będzie ukończenie 18. roku życia. Niewykluczone jednakże, na podstawie powyższych definicji, że obowiązek szkolny w rozumieniu powyższej ustawy wygaśnie w tym samym czasie co obowiązek nauki. W związku z tym wyjaśnić należy, czy dyrektywa, z którą związana jest bezpośrednio regulacja z kodeksu pracy, wiąże pojęcie dziecka z obowiązkiem nauki, czy też obowiązkiem szkolnym. Wskazana dyrektywa w polskim tłumaczeniu stanowi o związaniu pojęcia dziecka z obowiązkiem szkolnym. W oryginalnej wersji językowej dyrektywa mówi jednak o ukończeniu pełnoczasowego nauczania „full-time schooling”³⁰. Jak wskazuje S. Łakoma, pojęcie młodocianego wynikające z dyrektywy nie będzie miało w Polsce zastosowania z uwagi na to, że polska konstytucja wprowadza obowiązek nauki do lat 18³¹. Wydaje się jednak, wbrew temu po-

²⁶ <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z146.html> [dostęp: 1.12.2017].

²⁷ I. Ortylowska, *Dziecko jako...*, s. 13.

²⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. poz. 59).

²⁹ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. nr 95, poz. 425).

³⁰ Dyrektywa Rady z 22 czerwca 1994 r. w sprawie ochrony osób młodych 94/33/WE (Dz.U. UE L 216 z 20.08.1994, s. 12). Jak stanowi dyrektywa w oryginalnym tekście: „1. Member States shall take the necessary measures to prohibit work by children. They shall ensure, under the conditions laid down by this Directive, that the minimum working or employment age is not lower than the minimum age at which compulsory full-time schooling as imposed by national law ends or 15 years in any event”.

³¹ S. Łakoma, *O wieloznaczności pojęcia „dziecko”*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2007, t. LXXIV s. 62.

glądowi, że dyrektywa wskazuje na określany w polskim prawie obowiązek szkolny³², za czym przemawia także *interpretatio declarativa* polskiego tłumaczenia dyrektywy – mimo że obowiązek nauki jako taki dotyczy wszystkich osób poniżej lat 18, nie można uznać, że będzie on obowiązkiem pełnoczasowym, może być kontynuowany w innych formach niż typowe dzienne nauczanie w szkole, np. poprzez przygotowanie zawodowe³³.

Polski ustawodawca nie implementował dyrektywy w tym zakresie, a kodeks pracy w przeciwieństwie do ustawodawstwa unijnego nie wiąże definicji dziecka z zakończeniem obowiązku szkolnego, skupiając się na granicy wieku³⁴. Dyrektywa pozostaje w tym kontekście w nadrzędności do polskiej definicji, która nie obejmuje regulacją dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu, a które ukończyły lat 16, podczas gdy w rozumieniu dyrektywy dzieckiem byłaby taka osoba i jej też jako dziecku przysługiwałaby szczególny status. W doktrynie podkreśla się, że brak jest niezgodności regulacji polskiej z unijną dyrektywą, a istnieje nawet mocniejsza ochrona dzieci na gruncie kodeksu pracy³⁵. Celem tego artykułu nie jest jednak ocena podkreślanego w doktrynie poglądu statuującego brak niezgodności *ineventum* uregulowania polskiego z dyrektywą, z uwagi na odmienną jedynie siatkę terminologiczną, ale próba wykładni pojęcia dziecko na gruncie kodeksu pracy na tle pozostałych regulacji. W drodze wykładni zaś, nie jest możliwe usunięcie sprzeczności terminologicznej z dyrektywą. Na gruncie kodeksu pracy *de lege lata* za dziecko uznawana jest osoba do lat 16 (z omówionymi wyjątkami), nie obejmując również osób, u których zakończenie obowiązku szkolnego z tych czy innych powodów uległo opóźnieniu. Ustawodawca unijny celowo, jak sądzę, wiąże szczególny status dziecka z obowiązkiem szkolnym – przyznając status młodocianego dopiero osobie, która wypełni obowiązek szkolny i uzyska odpowiednie, przynajmniej minimalne, przygotowanie do dorosłego życia, osiągając status osoby przynajmniej częściowo wykształconej oraz w pewnym stopniu już dojrzałej. Zgodnie z dyrektywą osoby, które nie ukończyły obowiązku szkolnego, również winny być określane mianem dzieci i również te osoby zasługują na ten szczególny status, którego zostały przez polskiego ustawodawcę pozbawione.

Zauważyć można wreszcie, że ustawodawca polski w przeciwieństwie do ustawodawcy unijnego nie wprowadza zbiorczego określenia na dziecko i młodocianego, jak czyni to dyrektywa – wprowadzając, jak wspomniano wyżej, nadrzędne pojęcie osoby młodej. Polski ustawodawca posługuje się jednak w art. 304⁵ k.p. określeniem dzieci do lat 16, *a contrario* jak wydaje się, wyróżniając kategorię dzieci powyżej 16. roku życia – nieobjętych regulacją. Podobnie statuuje Konstytucja RP, posługując się dokładnie tym samym zwrotem³⁶. Patrząc na problem systemowo, przez pryzmat regulacji międzynarodowych oraz przede wszystkim kodeksu cywilnego, wydaje się, że może ustawodawca

³² R. Borek-Buchajczuk, *Nowe regulacje...*, s. 14.

³³ Art. 36 ust. 9 p. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. poz. 59).

³⁴ Z. Góral, *Dopuszczalność pracy dzieci w polskim prawie pracy w świetle prawa międzynarodowego i europejskiego*, „Monitor Prawa Pracy” 2004, nr 6, s. 153.

³⁵ A. Reda, *Dopuszczalność pracy...*, s. 396.

³⁶ Art. 65 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 48).

również w zakresie prawa pracy wprowadza w sposób dorozumiany definicję dziecka jako osoby do 18. roku życia – wyłączając z nich poprzez art. 304⁵ kodeksu pracy kategorię dzieci młodszych – objętych regulacją z art. 304⁵ k.p. jako zasługujących na szczególną ochronę w kontekście zatrudnienia. Można więc przyjąć, że na gruncie kodeksu pracy istnieje pojęcie dziecka *sensu largo* – obejmujące zarówno dzieci w rozumieniu art. 304⁵ kodeksu pracy (a więc dzieci *sensu stricto*), jak i młodocianych.

PODSUMOWANIE

Niniejsze rozważania odnieść należy jednak nie do kodeksu pracy *in genere*, a do art. 304⁵ kodeksu pracy – tym samym za dziecko uznać osoby od momentu narodzenia, posiadające jednak odpowiednią do charakteru zatrudnienia dojrzałość psychofizyczną, do czasu ukończenia lat 16 – bez względu na to, czy podlegają obowiązkowi szkolnemu, z wyjątkiem osób, które spełniają wymogi do otrzymania statusu młodocianego w rozumieniu kodeksu pracy. Tak wprowadzona definicja, na którą największy wpływ wywiera omówiona dyrektywa (jeżeli chodzi o jej granice temporalne będzie zdecydowanie węższa od omówionej wyżej definicji międzynarodowej z Konwencji o prawach dziecka) w odniesieniu do górnej granicy lat 18, będzie węższa również od definicji z ustawy o RPD, tej wprowadzonej w kodeksie cywilnym (nie wykazując spójności i krzyżując się z podziałami związanymi z brakiem lub ograniczoną zdolnością do czynności prawnych małoletniego) oraz w kodeksie karnym. Odpowiadać będzie w największym stopniu definicji z ustawy Prawo o stowarzyszeniach, gdzie wprowadzony jest podział małoletnich na tej samej zasadzie granicy wiekowej. Pozostaje ona jednak definicją unikalną, stworzoną w innym celu niż pozostałe, a mianowicie w celu ochrony dzieci przed zagrożeniami związanymi z zatrudnieniem, w stopniu pozwalającym im jednak na realizację prawa do pracy.

Bibliografia

- Borek-Buchajczuk R., *Nowe regulacje dotyczące pracy dzieci*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2004, nr 6.
- Bury B., *Prawne aspekty zatrudnienia dzieci w świetle art. 304⁵ kodeksu pracy*, „Jurysta” 2005, nr 1.
- Góral Z., *Dopuszczalność pracy dzieci w polskim prawie pracy w świetle prawa międzynarodowego i europejskiego*, „Monitor Prawa Pracy” 2004, nr 6.
- Jaros P., *Definicja dziecka*, [w:] S.L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o prawach dziecka*, Warszawa 2015.
- Łakoma S., *O wieloznaczności pojęcia „dziecko”*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2007, t. LXXIV.
- Olszewski B., *Uniwersalna definicja dziecka?*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2011, t. LXXXV.

- Ortylowska I., *Dziecko jako pracownik*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2007, nr 11.
- Ortylowska I., *Wykonywanie pracy zarobkowej przez dzieci*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2009, nr 4.
- Reda A., *Dopuszczalność pracy dzieci*, [w:] M Kosek, J. Słyk (red.), *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci profesor Wandy Stojanowskiej*, Warszawa 2008.
- Stadniczeńko S.L., *Sytuacja prawno-społeczna dzieci i młodocianych w zakresie zatrudnienia*, „Opolskie Studia Admiracyjno-Prawne” 2003, t. I.
- Wieleba I.A., *Zatrudnienie dzieci w celu zarobkowym według polskiego prawa pracy*, Lublin 2014.
- Żelichowski M., *Podmiotowość prawna człowieka w okresie życia embrionalno-łożniowego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1997, nr 1.
- Źródła internetowe:
- http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=5040&id_znaczenia=2574901&l=5&ind=0 [dostęp: 1.12.2017].
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dziecko;4008095.html> [dostęp: 1.12.2017]. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/dziecko.html> [dostęp: 1.12.2017].
- <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z146.html> [dostęp: 1.12.2017].

Akty normatywne:

- Dyrektywa Rady z 22 czerwca 1994r., w sprawie ochrony osób młodych 94/33/WE (Dz.U. UE L 216 z 20.08.1994).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 48).
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. nr 120, poz. 526).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 2002 r. w sprawie przypadków, w których wyjątkowo dopuszczalne jest zatrudnianie młodocianych, którzy nie ukończyli gimnazjum, osób niemających 16 lat, które ukończyły gimnazjum oraz osób niemających 16 lat, które nie ukończyły gimnazjum (Dz.U. nr 214, poz. 1808).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. nr 21, poz. 141).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9, poz. 59).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. nr 6, poz. 69).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. nr 95, poz. 425).
- Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 56, poz. 458).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. poz. 59).
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. nr 20, poz. 104).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. nr 35, poz. 228).

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest próba stworzenia definicji dziecka z art. 304⁵ kodeksu pracy oraz omówienie jej na tle porównawczym. Stąd właśnie w prezentowanym opracowaniu najpierw została przedstawiona definicja dziecka występująca w języku powszechnym, następnie podzielone i omówione zostały definicje legalne występujące w porządku międzynarodowym, europejskim i polskim. Podjęta została również próba przedsta-

wienia i rozwiązania największych trudności związanych ze stworzeniem takiej definicji już na gruncie kodeksu pracy. Ostatecznie sformułowana została definicja dziecka z art. 304⁵ kodeksu pracy oraz porównana z innymi zaprezentowanym definicjami występującymi w porządku prawnym.

Słowa kluczowe: dziecko, wiek dziecka, młodociany, prawo pracy, definicja

THE DEFINITION OF THE CHILD UNDER ART. 304⁵ OF POLISH LABOUR CODE – IN COMPARATIVE

Summary: The point of this article is an attempt to create a definition of the child, under article 304⁵ of polish labour code. For a purpose of this paper – firstly, there was presented a common definition of the child. Then, legal definitions existing in legal order – in international, european and polish law – were systematized and discussed. After that, there was made a try – to present and solve the most important problems connected to the creation of child's definition on the grounds of polish labour law. Finally, at the end of this article there was created a definition of the child under article 304⁵ polish labour code, and then, it was compared to the others presented definitions.

Keywords: child, child's age, adolescent, labour law, definition